

Старинець О.Г.,
доктор економічних наук, доцент кафедри
публічного управління та менеджменту інноваційної діяльності,
*Національний університет
біоресурсів та природокористування України*

Starynec Oleksandr,
Doctor of Economic Sciences,
Docent of Public Management and
*Management of Innovative Activity Department,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine*

ОРГАНІЧНЕ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКЕ ВИРОБНИЦТВО ЯК ІННОВАЦІЙНА МОДЕЛЬ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Старинець О.Г. Органічне сільськогосподарське виробництво як інноваційна модель господарювання. У статті розкрито сутність органічного виробництва та органічного землеробства. Розглянуто основні моделі альтернативних методів ведення сільського господарства. Визначено принципи виробництва та реалізації органічної продукції. Зроблено аналіз органічного виробництва сільськогосподарської продукції в Україні. Визначено місце України в органічному виробництві. Найбільш органічною областю є Одеська. Окреслено основні агрокомпанії, які здійснюють органічне виробництво в Україні. За площами, відведеними під вирощування органічних зернових, олійних та овочевих культур, а також органічної картоплі, Україна входить до топ-10 виробників у світі. Зокрема, наша країна є сьомою за площами зернових, п'ятою – за площами олійних, дев'ятою – за площами картоплі, десятою – в рейтингу виробників овочевих культур. Українці споживають значно менше органічних продуктів, ніж мешканці країн ЄС. Запропоновано модель розвитку органічного виробництва в аграрній сфері.

Ключові слова: органічне землеробство, органічне виробництво, сільськогосподарські виробники, інвестиції, сільськогосподарські культури, прибуток, органічні землі.

Старинець А.Г. Органическое сельскохозяйственное производство как инновационная модель хозяйствования. В статье раскрыта сущность органического производства и органического земледелия. Рассмотрены основные модели альтернативных методов ведения сельского хозяйства. Определены принципы производства и реализации органических продуктов. Осуществлен анализ органического производства сельскохозяйственной продукции в Украине. Определено место Украины в органическом производстве. Наиболее органической областью является Одесская. Определены основные агрокомпании, осуществляющие органическое производство в Украине. По площадям, отведенным под выращивание органических зерновых, масличных и овощных культур, а также органического картофеля, Украина входит в топ-10 производителей в мире. В частности, наша страна является седьмой по площадям зерновых, пятой – по площадям масличных, девятой – по площадям картофеля, десятой – в рейтинге производителей овощных культур. Украинцы потребляют значительно меньше органических продуктов, чем жители стран ЕС. Предложена модель развития органического производства в аграрной сфере.

Ключевые слова: органическое земледелие, органическое производство, сельскохозяйственные производители, инвестиции, сельскохозяйственные культуры, прибыль, органические земли.

Starynets Oleksandr. Organic agricultural production as an innovative model of management. In order to obtain larger revenues, agricultural firms are trying to reach the foreign market, and for this purpose it is keen to produce some special products that could be in demand and in the international market. Such products can be environmentally friendly products obtained by organic means. From the other side, the international market is not provided with such products in full volume due to lack of humus and other natural conditions that provides Ukraine with an open path to development of such direction of agricultural production. The article revealed the essence of organic production and organic farming. Organic farming is a system of agricultural ecosystem management based on the maximum using of biological factors for increasing soil fertility, agro-technological measures of plant protection, and also performing, complex of other measures that ensure environmentally socially and economically expedient production of agricultural products and raw materials. Basic models of alternative farming methods are Biointensive Mini-Farming, Biodynamic Agriculture, Effective Microorganism Technologies, Low Input Sustainable Agriculture. Principles of production and sales of organic products are determined. The analysis of organic agricultural products production in Ukraine is done. The place of Ukraine in organic production is determined. The most organic

region is Odessa. The main agricultural companies that carry out organic production in Ukraine are outlined. Most agricultural companies have small areas of organic land. The largest area of organic land has the company "Arnika". 90% of Ukrainian agricultural organic products are heading for export. In the domestic market sold only 10% of agricultural organic products produced in the country. Main importers are the Netherlands, Germany and the United Kingdom. And the main export crops-corn and wheat. It is expected that the production of organic products in Ukraine will increase further. Organic production is a priority for the development of agriculture, allows to implement the concept of sustainable development of the agricultural sector at the expense of socio-economic and natural resource balance. Society for safe and quality food, and also the preservation and improvement of the environment.

Key words: organic farming, organic production, agricultural producers, investments, agricultural crops, profits, organic land.

Постановка проблеми. У сучасних умовах сільськогосподарські виробники починають все більше турбуватися не тільки про високі врожаї та значні прибутки, але й про якість виробленої ними продукції, її конкурентоспроможність на ринку. Задля отримання більших доходів агрофірми намагаються вийти на зовнішній ринок, а для цього прагнуть виробляти якусь особливу продукцію, яка б могла користуватися попитом на міжнародному ринку. Такою продукцією може бути екологічно чиста продукція, отримана органічним шляхом. З іншого боку, міжнародний ринок не забезпечений таким видом продукції в повному обсязі через брак чорноземів та інших природних умов, що забезпечує Україні відкритий шлях до розвитку саме такого напрямку сільськогосподарського виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розвиток органічного виробництва зробили провідні вчені, зокрема В.В. Підліснюк, В.О. Пішкова, В.Ф. Сайко, Е.Е. Савицький, Л.М. Сокол. Однак поза їхньою увагою залишаються питання прибутковості цієї діяльності.

Формулювання завдання дослідження. Метою статті є розкриття особливостей органічного виробництва, його переваг, принципів, а також аналіз розвитку органічного виробництва в Україні в сучасних умовах.

Вклад основного матеріалу дослідження. До альтернативних методів ведення сільського господарства можна віднести:

– біоінтенсивне міні-землеробство (*Biointensive Mini-Farming*), біодинамічне землеробство (*Biodynamic Agriculture*);

– ЕМ-технології (*Effective Microorganism Technologies*);

– маловитратне стале землеробство (*Low Input Sustainable Agriculture, LISA*) тощо.

Ці моделі ґрунтуються на глибокому розумінні процесів, що відбуваються в природі, спрямовані на поліпшення структури ґрунтів, відтворення їх природної родючості, а також сприяють утворенню екологічно стійких агроландшафтів. Саме до таких систем агровиробництва належить органічне (екологічне) землеробство (*Organic Farming*) [1, с. 154].

Під терміном «органічне землеробство» більшість людей розуміє сільськогосподарську практику без використання синтетичних пестицидів та добрив. Однак це є, скоріше, характерною ознакою, а не визначенням цієї системи ведення сільськогосподарського виробництва.

Колегія з національних стандартів органічної продукції USDA запропонувала таке визначення органічного землеробства: це система екологічного менедж-

менту сільськогосподарського виробництва, яка підтримує та покращує біорізноманіття, біологічні цикли та біологічну активність ґрунтів. Вона базується на мінімальному використанні неприродних (штучних) елементів сировини й матеріалів та агротехнічних прийомів, які відроджують, підтримують та покращують екологічну гармонію. Згідно з цим визначенням керівним принципом для органічного землеробства є використання матеріалів та технологій, які покращують екологічну рівновагу в природних системах та сприяють створенню стійких та збалансованих агроєкосистем. При цьому головною метою є оптимізація «здоров'я» та продуктивності ґрунтової фауни, рослинного й тваринного світу та людського суспільства [2, с. 188].

Згідно з визначенням Міжнародної федерації з розвитку органічного землеробства (IFOAM) органічне землеробство об'єднує всі сільськогосподарські системи, які підтримують екологічно, соціально та економічно доцільне виробництво сільськогосподарської продукції. В основі таких систем лежить використання локально-специфічної родючості ґрунтів як ключового елементу успішного виробництва. Такі системи використовують природний потенціал рослин, тварин та ландшафтів і спрямовані на гармонізацію сільськогосподарської практики та довкілля. Органічне землеробство суттєво зменшує використання зовнішніх факторів виробництва (ресурсів) шляхом обмеження застосування синтезованих хімічних шляхом добрив, пестицидів та фармацевтичних препаратів. Замість цього для підвищення врожаїв та захисту рослин використовується вжиття інших агротехнологічних заходів, а також різноманітні природні чинники. Органічне землеробство дотримується принципів, які обумовлені місцевими соціально-економічними, кліматичними та історико-культурними особливостями [3].

Згідно з офіційною точкою зору IFOAM виробництво та переробка органічної продукції ґрунтуються на багатьох засадах, серед яких неможливо виділити пріоритетні, бо всі вони однаково важливі. Такими засадами є:

– виробництво високоякісного продовольства, сировини та інших продуктів у достатній кількості;

– узгодження виконання робіт у системі виробництва з природними циклами та живими системами ґрунтів, рослинного й тваринного світу;

– визнання більш широкого соціального й екологічного впливу поза та в межах системи органічного виробництва й переробки;

– збереження та покращення родючості й біологічної активності ґрунтів за допомогою місцевих культурних, біологічних та механічних методів замість використання зовнішніх факторів виробництва (ресурсів);

- збереження агро- та біорозмаїття в господарствах та їх оточенні шляхом використання сталої системи виробництва й захисту живої природи;
- сприяння відповідальному використанню та збереженню водних ресурсів з усіма їх живими організмами;
- використання в системах виробництва та переробки, наскільки це можливо, відновлюваних ресурсів, запобігання їх втратам і забрудненню;
- стимулювання місцевого й регіонального виробництва та руху продукції до споживачів; створення гармонійного балансу між виробництвом рослинної продукції та тваринництвом;
- забезпечення таких умов утримання, в яких свійські тварини виявляють природну поведінку;
- використання пакувальних матеріалів, які підлягають реутилізації або розкладаються біологічним шляхом;
- забезпечення кожному зайнятому працівнику в органічному землеробстві та переробці його продукції рівня якості життя, який задовольняє вимогам здорового та безпечного середовища;
- спрямованість на встановлення соціально орієнтованого ланцюга «виробництво – переробка – реалізація» з дотриманням екологічних вимог;
- визнання важливості та необхідності вивчення місцевого досвіду й традиційних форм господарювання [1, с. 168].

З огляду на вищенаведене найбільш адекватним щодо сутності можна вважати визначення органічного землеробства як системи сільськогосподарського менеджменту агроєкосистем, що ґрунтується на максимальному використанні біологічних факторів підвищення родючості ґрунтів, вжитті агротехнологічних заходів захисту рослин, а також комплексу інших заходів, які забезпечують екологічно-соціальне та економічно доцільне виробництво сільськогосподарської продукції й сировини [4, с. 104].

З 1999 року площа органічних земель у світі виросла на 360%, а кількість органічних виробників – на 1 000%, і ці показники найближчими роками не будуть сповільнюватись. Україна вже залучена у світове органічне виробництво й робить кроки для розвитку галузі на законодавчому рівні.

Україна посідає 11 місце в Європі за площею органічних земель, маючи 381 тис. га. Однак це лише 1% сільгоспугідь нашої країни. Перше місце посідає Іспанія, де обробляються 1,97 млн. га органічних земель.

В Україні 294 органічних агропідприємства. Цього року зареєстровані 426 операторів органічного ринку, з яких 294 є аграрними підприємствами. Найбільш органічною областю є Одеська. Найбільша площа сертифікованих органічних земель зафіксована в Одеській (102 тис. га), Херсонській (76 тис. га), Дніпропетровській (38 тис. га) та Житомирській (32 тис. га) областях, а найбільша кількість підприємств – в Одеській області (рис. 1) [5].

Більшість агрокомпаній володіє невеликими площами органічних земель. Найбільшу площу органічних земель має компанія «Арніка», а саме 15,8 тис. га, і тільки у п'яти компанії площа органічних земель перевищує 5 тис. га (рис. 2) [5].

З огляду на зростання популярності продуктів, вирощених без застосування хімічних препаратів, органічне землеробство є привабливою галуззю для інвестування. Деякі підприємства вже повною мірою оцінили переваги такого бізнесу. Зупинимося на деяких з них (табл. 1) [6].

В Україні основні площі органічних сільськогосподарських угідь задіяні під вирощування зернових (пшениця, ячмінь, кукурудза) (197 тис. га). Під олійні культури (соняшник і ріпак) відведено 67 тис. га. Площі під вирощування органічних овочів перевищують 8 тис. га, а під органічну картоплю – 1 200 га (рис. 3) [7, с. 534].

За площами, відведеними під вирощування органічних зернових, олійних та овочевих культур, а також органічної картоплі, Україна входить до топ-10 виробників у світі. Зокрема, наша країна є сьомою за площами зернових, п'ятою – за площами олійних, дев'ятою – за площами картоплі, десятою – в рейтингу виробників овочевих культур [8].

Згідно з інформацією комерційної служби Посольства США в Україні середня окупність інвестицій в українське органічне землеробство становить близько 300%, що робить його одним з найпривабливіших напрямів для інвестицій в Україну. В Україні 485 підприємств отримали сертифікат про виробництво орга-

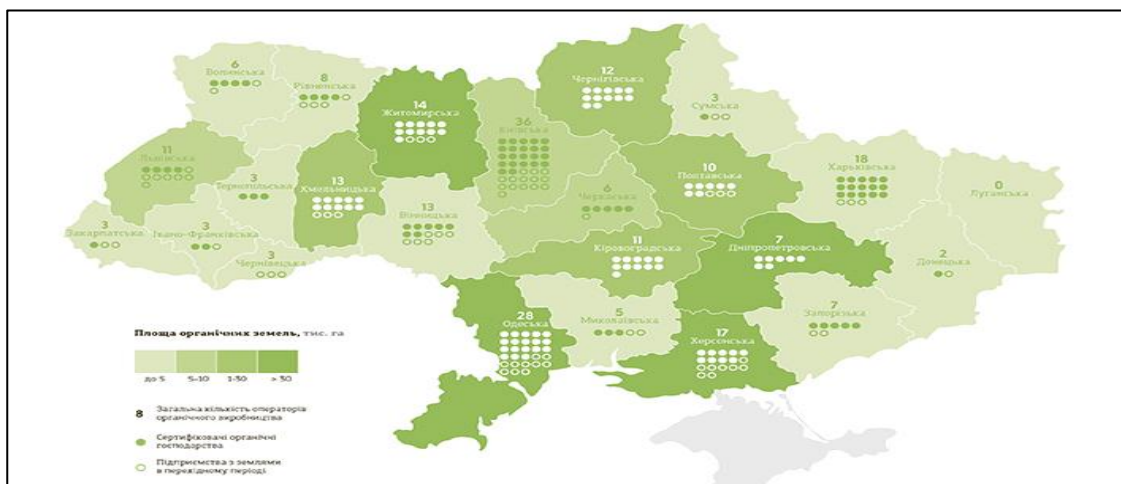

Рис. 1. Органічне виробництво в Україні по регіонах

нічної продукції. Їх більшість займається рослинництвом (244), проте в нинішньому році найбільша кількість нових сертифікацій була зроблена для виробництва малини та інших ягід. Таким чином, українські фермери об'єднують органічне виробництво з нішевим, збільшуючи прибутковість бізнесу.

Однак українці споживають значно менше органічних продуктів, ніж мешканці країн ЄС. На душу населення цей показник у нас складає 3 євро, тоді як у ЄС – 53,7 євро. За обсягом внутрішнього ринку органічних продуктів Україна посідає 25 місце в Європі, адже з гектара органічних угідь на внутрішній ринок потрапляє продукції на 50 євро, тоді як у Європі – на 2 345 євро.

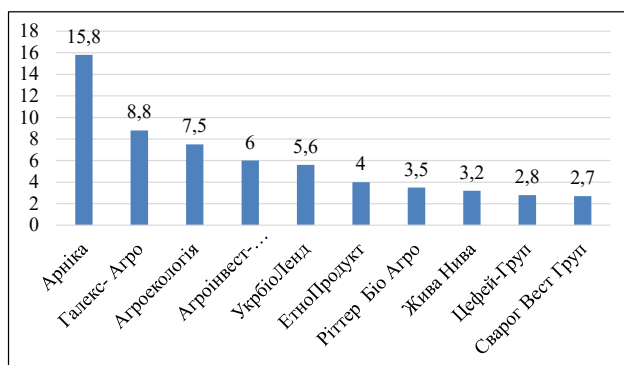

Рис. 2. Розподіл основних агрокомпаній України, що здійснюють органічне виробництво, за площею органічних сільськогосподарських угідь, тис. га

90% української агропродукції спрямовуються на експорт. На внутрішньому ринку реалізуються лише 10% агропродукції, виробленої в країні. Головними імпортерами є Нідерланди, Німеччина та Велика Британія, а головними експортними культурами є кукурудза й пшениця. Очікується, що виробництво органічної продукції в Україні збільшуватиметься й надалі, оскільки європейські потужності не здатні задовольнити місцевий попит на неї [9].

Попит на органічну сільськогосподарську продукцію з року в рік зростає, а найбільшим споживачем такої продукції є США (46%) (рис. 4, 5) [10].

Отже, виходячи з вищезазначеного, доходимо висновку, що органічна сільськогосподарська продукція

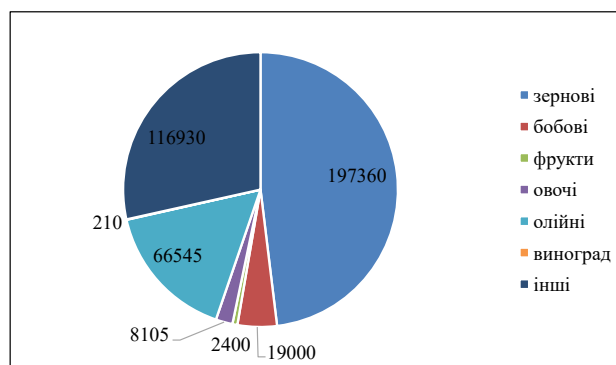

Рис. 3. Площі органічних сільськогосподарських угідь, га

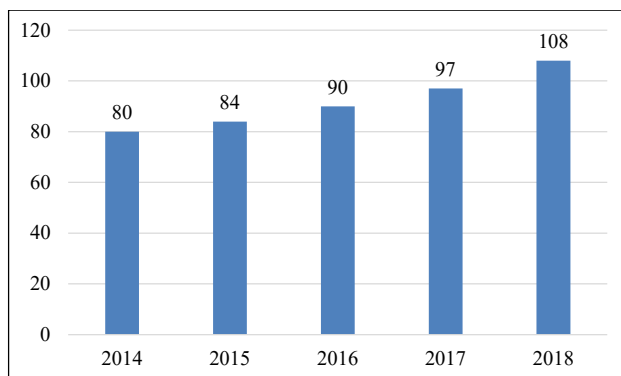

Рис. 4. Динаміка зростання реалізації органічної сільськогосподарської продукції у світі за 2014–2018 роки

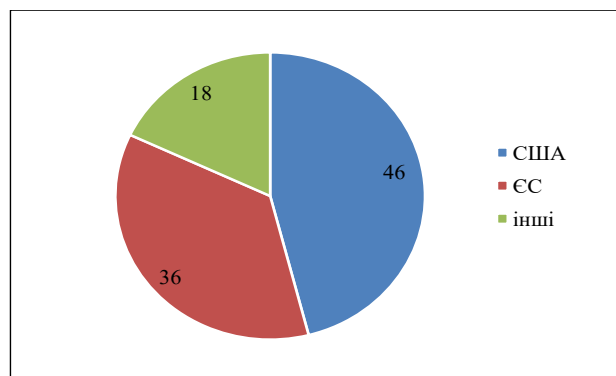

Рис. 5. Структура світового споживчого ринку органічної сільськогосподарської продукції, %

Таблиця 1

Характеристика основних виробників органічної сільськогосподарської продукції в Україні

Підприємство	Основні переваги	Місце знаходження
ПП «Агроекологія»	Вирощення зернових, тваринництво й переробка. Виробництво соняшникової олії та різних видів борошна. Наявний млин з кам'яними жорнами.	Полтавська область
ПрАТ «ЕтноПродукт»	Здійснення перероблення й постачання готової продукції. Виробництво сирого та пастеризованого молока, сметани, кефіру, йогурту, масла, меду, м'яса, ковбаси, овочів, зернових та бобових.	Чернігівська область
ПП «Галекс-Агро»	Вирощування зернових культур.	Житомирська область

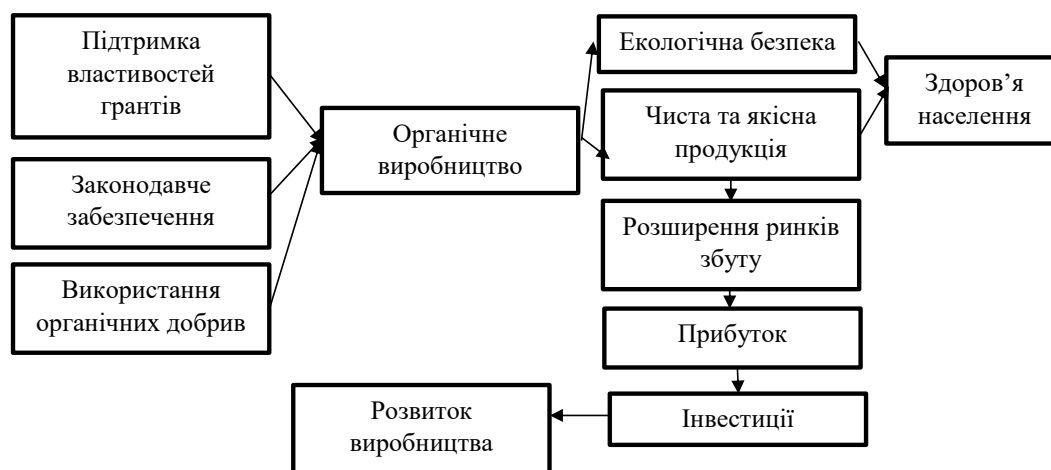

Рис. 6. Модель розвитку сільськогосподарського органічного виробництва

користується попитом на світовому ринку, тому її виробництво є перспективним та рентабельним напрямом.

Відповідно до цього запропоновано модель розвитку органічного сільськогосподарського виробництва, яка сприятиме підвищенню ефективності діяльності підприємств, задіяних у цьому процесі, за допомогою формування попиту на органічну продукцію (рис. 6).

Дотримання цієї послідовності етапів забезпечить розвиток органічного виробництва в сільському господарстві, як наслідок, можливість залучення інвестицій та високі прибутки підприємств аграрної сфери.

Висновки. Органічне виробництво є пріоритетним напрямом розвитку сільського господарства, дає змогу реалізувати концепцію збалансованого розвитку агросфери за рахунок соціально-економічної та природно-ресурсної реалізації продуктів харчування, а також збереження та покращення стану навколишнього природного середовища.

Також органічне виробництво дає можливість сільськогосподарським товаровиробникам вийти на міжнародний ринок, що сприяє підвищенню їх прибутковості та рентабельності.

Список використаних джерел:

1. Сайко В.Ф. Землеробство XXI століття: проблеми та шляхи вирішення. Київ : УААН, 1999. 258 с.
2. Екологічне сільське господарство як підтримка зрівноваженого розвитку. Варшава : Польський екологічний клуб, 2006. 347 с.
3. Organic Agriculture and Food Security. URL: www.ifoam.or (дата звернення: 19.08.2019).
4. Сокол Л.М., Підліснюк В.В. Екологічне (органічне) землеробство – складова сталого сільського господарства. Екологічна безпека. 2008. № 3–4. С. 102–109.
5. 5 фактів про органічне землеробство в Україні. URL: <https://bakertilly.ua/news/id45259> (дата звернення: 19.08.2019).
6. Лідери органічного руху в Україні. URL: <https://bakertilly.ua/news/id43692> (дата звернення: 28.08.2019).
7. Савицький Е.Е., Пішкова В.О. Стан та перспективи виробництва органічної продукції в Україні. Молодий вчений. 2018. № 1 (53). С. 532–535.
8. Україна – 20-та в світі за органічними угіддями. URL: <http://agroportal.ua/ua/news/ukraine/ukraine-20ya-v-mire-po-organicheskim-ugodiyam> (дата звернення: 20.08.2019).
9. Аналіз ринку органічної продукції в Україні. URL: <https://agropolit.com/spetsproekty/407-analiz-rinku-organichnoyi-produktsiyi-v-ukraini> (дата звернення: 21.08.2019).
10. Розвиток органічного ринку: Україна та світ. URL: <https://ukraine.fibl.org> (дата звернення: 28.08.2019).

References:

1. Saiko V.F. (1999) Zemlerobstvo XXI stolittya: problem ta shlyahy vyrishennya [Farming of the XXI century: problems and ways of solution]. Kyiv : UAAS (in Ukrainian).
2. Polish ecological club (2006) Ekologichne silske gospodarstvo yak pidtrymka zrivnovagenogo rozvytku [Ecological agriculture as support for balanced development]. Varshava : Polish ecological club (in Ukrainian).
3. Organic Agriculture and Food Security. Available at: www.ifoam.or (accessed: 19 August 2019).
4. Sokol L.M., Pidlisnuk V.V. (2008) Ekologichne (organichne) zemlerobstvo – skladova stalogo silskogo gospodarstva [Ecological (organic) farming – part of sustainable agriculture]. *Environmental safety*, no. 3–4, pp. 102–109.
5. 5 faktiv pro organichne zemlerobstvo v Ukraini [5 facts about organic farming in Ukraine]. Available at: <https://bakertilly.ua/news/id45259> (accessed: 19 August 2019).
6. Lidery organichnoogo ruhu v Ukraini [Liders of organic move in Ukraine]. Available at: <https://bakertilly.ua/news/id43692> (accessed: 28 August 2019).
7. Savyckyiy E.E., Pishkova V.O. (2018) Stan ta perspektyvy vyrobnyctva organichnoi produktsiyi v Ukraini. [Status and perspectives of organic products production in Ukraine. *Young Scientist*, no. 1 (53), pp. 532–535.

8. Ukraina – 20-ta v sviti za organichnymy ugiddyamy [Ukraine – the 20th in the world of organic land]. Available at: <http://agroportal.ua/ua/news/ukraina/ukraina-20ya-v-mire-po-organicheskim-ugodiyam> (accessed: 20 August 2019).

9. Analiz rynku organichnoi produktsii v Ukraini [Analysis of market of organic production in Ukraine]. Available at: <https://agropolit.com/spetsproekty/407-analiz-rynku-organichnoyi-produktsiyi-v-ukrayin> (accessed: 21 August 2019).

10. Rozvytok organichnogo rynku: Ukraina ta svit [Development of organic market: Ukraine and world]. Available at: <https://ukraine.fibl.org> (accessed: 28 August 2019).